

ТАҚРИЗИ

муқарризи холис А. Шарифзода ба рисолаи Мирзоев Шухрат Ҷумъамуродович дар мавзӯи «Таҳлили муқоисавии воқеаҳои таърихӣ нимаи дуюми асри XIV ва ибтидои асри XV-и Мовароуннахру Хуросон дар «Зафарнома»-и Низомуддини Шомӣ ва «Аҷоибу-л-мақдур фи ахбори Темур»-и Ибни Арабшоҳ»

Таҳқиқ, ба хусус пажӯҳиши муқоисавии мероси хаттии ниёгон, ки аз ҷумлаи муҳимтарин сарчашмаи илмии фарогири таъриху фарҳанги гузаштаи Хуросони бузург ва фаротар аз он мебошад, як масъалаи мубрам ва муҳими илми муосир ба ҳисоб меравад. Дар ин пахнои бузурги фарҳангию ҷуғрофӣ аз замони Авасто то ба замонҳои баъд асарҳое нодир, аз ҷумла асарҳои таърихӣ офарида шуданд, ки онҳо дар баробари сарчашмаҳои бостоншиносӣ, мардумшиносӣ, сиккашиносӣ, катибашиносӣ ва ғайра бозгӯи ҳодисаҳои ҷузъӣ ва умумӣ ё маҳаллӣ ва минтақавии халқу кишварҳои ҷаҳон, аз ҷумла халқҳои Осиёи Миёна мебошанд. «Зафарнома»-и Низомуддини Шомӣ ва «Аҷоибу-л-мақдур фи ахбори Темур»-и Ибни Арабшоҳ аз ҷумлаи чунин сарчашмаҳои хаттии таърихӣ маҳсуб меёбанд, ки дар онҳо ҳаводиси сиёсии нимаи дуюми асри XIV ва ибтидои асри XV муфассал инъикос ёфтаанд.

Ба сари кудрат расидани Темурланг, лашкаркашиҳо ва фоҷиаҳои анҷомдодаи ӯ дар манобеи зиёди таърихӣ, пеш аз ҳама «Зафарнома»-и Низомуддини Шомӣ ва «Аҷоибу-л-мақдур фи ахбори Темур»-и Ибни Арабшоҳ инъикос ёфтаанд. Ҳарчанд таърихи ҳукмронии Темурланг аз ҷониби муҳаққиқони зиёди дохиливу хориҷӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта бошанд ҳам, аммо то имрӯз ахбори рисолаҳои «Зафарнома» ва «Аҷоибу-л-мақдур фи ахбори Темур» муқоиса нагаштаанд.

Низомуддини Шомӣ аз аввалин таърихнависони дарбори Темурланг буда, соли 1401 зимни лашкаркашии Темурланг ба Бағдод барои навиштани таърихаш даъват шуда, то соли 1404 дар рикоби Темурланг қарор мегирад ва бо ба анҷом расонидани асараш «Зафарнома» ба Табрез рафта, то охири умр дар он ҷо мемонад. Ибни Арабшоҳ бошад, соли 1401 хангоми ҳучуми Темур ба Димишқ ҳамчун асир ба Самарқанд оварда шуда, баъдан соли 1436 дар Қоҳира ба навиштани таърихи Темур машғул мешавад. Яке аз сабабҳои асосии талифи ин рисола хунхориву ғоратгарии Темурланг мебошад, ки муаллиф шоҳиди зиндаи қисме аз воқеаҳои таърихӣ он замон буд. Аз ин рӯ, муқоисаи ахбори асарҳои ду муаллифе, ки мавқеи

ичтимоияшон гуногун ва назарашон ба ҳодисаҳои як давра дигаргун аст, ниҳоят муҳим мебошад.

Рисолаи илмии Мирзоев Ш. Ҷ. “Таҳлили муқоисавии воқеаҳои таърихии нимаи дуюми асри XIV ва ибтидои асри XV-и Мовароуннаҳру Хуросон дар «Зафарнома»-и Низомуддини Шомӣ ва «Аҷоибу-л-мақдур фи ахбори Темур»-и Ибни Арабшоҳ» аз сарсухан ду боб, шаш зербоб, хулоса ва рӯйхати манбаъҳои ҳатгӣ ва адабиёти илмӣ иборат мебошад.

Боби 1-уми рисола ба ҳаёту рӯзгори Низомуддини Шомӣ, Ибни Арабшоҳ, сохтор ва аҳамияти таърихии рисолаҳои онҳо бахшида шудааст, ки муаллиф зимни омӯзиш ва баррасии масоили мазкур ҳаёту зиндагии Низомуддини Шомӣ ва Ибни Арабшоҳро маълум, сохтор ва аҳамияти таърихии рисолаҳои онҳоро муайян кардааст. Ба андешаи Мирзоев Ш. “Зафарнома”-и Низомуддини Шомӣ аз аввалин рисолаҳои таърихӣ оид ба таърихи ба сари ҳокимият омадани Темурланг ва лашкаркашиҳои ӯ ба ҳисоб рафта, чихати омӯзиши масоили таърихии асрҳои зикршуда манбаи муҳим мебошад. Аз омӯзиши ин қисмати рисолаи Мирзоев Ш. бармеояд, ки асари Ибни Арабшоҳ “Зиндагии шигифтовари Темур” аз аввалин манбаи таърихӣ аст, ки таърихи Темурро аз нуқтаи назари интиқодӣ инъикос менамояд.

Дар боби дуюми рисолаи илмии Мирзоев Ш. таърихи ба сари ҳокимият омадани Темурланг ва лашкаркашиҳои ӯ, инчунин тасвири шахсияти Темурланг аз ҷониби Низомуддини Шомӣ ва Ибни Арабшоҳ зери омӯзиш, муқоиса ва баррасӣ қарор гирифта, дар ин замина муаллиф аз дигар манобеи таърихии дасти аввал ва адабиёти илмӣ истифода намудааст.

Замони ба сари ҳокимият омадани Темурланг ва лашкаркашиҳои ӯ дар “Зафарнома”-и Низомуддини Шомӣ ва “Зиндагии шигифтовари Темур”-и Ибни Арабшоҳ хеле хуб мавриди муқоиса қарор ёфтааст. Мирзоев Ш. Ҷ. бо тақия ба ахбори Ибни Арабшоҳ, “Рӯзномаи сафар ба Самарқанд”-и Р.Г.де Клавихо ва дигар манобеи таърихӣ таърихи то ба майдони сиёсӣ ворид шудани Темурлангро омӯхта, хулосаҳои илмии худро пешниҳод менамояд ва қайд мекунад, ки ин масъала дар асари Низомуддини Шомӣ инъикос наёфтааст, ки сабабаш дастури худӣ Темурланг мебошад. Зеро мақсаду ҳадафи Темурланг инъикоси масоили сиёсӣ аз ҷониби Низомуддини Шомӣ буд ва ӯ бо он ки дар рикоби Темур қарор дошт, аз доираи муайяннамудаи Темурланг ҳарфе ба қалам дода наметавонист.

Таҳлили муқоисавии воқеаҳои таърихӣ дар “Зафарнома”-и Низомуддини Шомӣ ва “Аҷоибу-л-мақдур фи ахбори Темур”-и Ибни Арабшоҳ маълум намуданд, ки Низомуддини Шомӣ бо вучуди он ки нисбат ба дигарон лашкаркашиву ғасбкориҳои Темурлангро пурра тасвир намудааст, аммо

хақиқатро пинҳон доштааст. Худи мавқеи ӯ низ ба пурра сабт кардани ҳиллаву найранги Темур иҷозат наредод. Аз ин рӯ, омӯзиши воқеаҳо дар рисолаи Ибни Арабшоҳ ва муқоисаи онҳо ба ахбори Низомуддини Шомӣ маълум менамояд, ки Низомуддини Шомӣ дар бештари масъалаҳо ҳақиқатро пинҳон дошта, аз худ баҳонаҳои ғайривоқеие офаридааст. Ибни Арабшоҳ бошад, раванди воқеаҳо то соли 1400 кӯтоҳ, вале ба ҳақиқат наздик тасвир намудааст. Яке аз сабабҳои то ин сол ба таври умумӣ тасвир шудани воқеаҳо дар китоби Ибни Арабшоҳ дар он аст, ки муаллиф бештар ба ахбори шифоии мардум ва шахсони эътимоднокаш таъя кардааст. Воқеаҳои таърихи аз соли 1400 то соли 1405, яъне то вафоти Темурланг ва маросими дафни ӯ, ки ба замони зиндагии Ибни Арабшоҳ рост меояд, дар ин рисола хеле васеъ ва бо ҷузъиётҳо воқеъбинона инъикос ёфтааст.

Ҳамин тавр, кори анҷомдодаи Мирзоев Ш. дар таъя ба сарчашмаю адабиёти илмӣ мустақилона иҷро гашта, маводи навро пешниҳоди аҳли илм кардааст. Хулосаҳои пешниҳодкардаи муаллиф аксар қобили қабул буда, истифодаи онҳо дар амал ба манфиати кор мебошад.

Аҳамияти амалӣ ва назариявии таҳқиқоти Мирзоев Шухрат Ҷумъамуродович бе ягон шакку тардид собит аст. Дар баробари ин, пешниҳодоти назариявӣ дар омӯзиши минбаъдаи воқеаҳои таърихи нимаи дууми асри XIV ва ибтидои асри XV-и Мовароуннаҳру Хуросон хеле муфид мебошад ва маводи диссертатсияро метавон зимни оморасозии асарҳои фундаменталӣ ва умумии таърихи халқи тоҷик васеъ истифода кард.

Мазмуни диссертатсия пурра дар мақола ва қорҳои ҷопшудаи илмӣ муаллиф инъикос ёфтаанд. Бо автореферат, ки ба мазмуни матни диссертатсия мувофиқ аст, бо хулосаю натиҷагирҳои аз рисола гирифтаи муҳақиқ розӣ шудан мумкин аст.

Дар баробари ин, ба андешаи мо дар диссертатсия ҷунин камбудихо дида мешавад:

1. Аз сах. 5 то охир як адабиёт якҷанд бор дар як саҳифа такрор меёбад, ки зарур аст баъди як бор пурра навиштани “ҳамон ҷо” навишта шавад.

2. Доир ба зиндагиномаи Ибни Арабшоҳ маълумоти муҳтасар додааст. Хуб мешуд, ки муаллиф ба сарчашмаҳои дигар таъя намуда, онро пурратар инъикос мекард.

3. Дар диссертатсия лашкаркашии Темурланг бар зидди Урдаи Тиллоӣ пурра таҳқиқ нашудааст.

Албатта, пешниҳоди рафъи камбудихои мазкур хислати тавсиявӣ дошта, қимати илмӣ рисоларо қоста намекунад. Ислоҳи камбудихои

зикршуда ба ваќти омода кардани кори мазкур барои интишор лозим доништа мешавад.

Бо назардошти ин ҳама метавон гуфт, ки диссертатсияи Мирзоев Шухрат Ҷумъамуродивич «Таҳлили муқоисавии воқеаҳои таърихӣ нимаи дуюми асри XIV-ибтӣ дои асри XV-и Мовароуннаҳру Хуросон дар “Зафарнома”-и Низомуддини Шомӣ ва “Аҷоибу-л-мақдур фи ахбори Темур”-и Ибни Арабшоҳ” тибқи натиҷаҳои бадастомада, истифодаи амалӣ ва сифати вироиш қомилан ба талаботи муқаррарнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, барои баррасӣ ба Шӯрои диссертатсионии БД.ҚОА-035-и назди Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А. Дониш тавсия дода мешавад.

Муқарризи ҳолис, мудири шӯъбаи
таърихи илм ва техникаи Институти таърих,
бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ
ба номи А. Дониши АМИТ, н.и.т.

А.Шарифзода

Имзои номзади илмҳои таърих, А. Шарифзодаро тасдиқ мекунам.
Мудири шӯъбаи кадрҳо

Г. Файзуллоева